

OMSORGSFAGENES VITENSKAPELIGE UTVIKLING OG

Kristen omsorgsfilosofi

Del II

– Profesjonaliseringens tendens til å utvikle en «pleie av pasienter på rullebånd», som den er blitt kalt, er nok en direkte følge av avpersonifisering som har funnet sted. Har sykepleien i dag noe forhold til, enn si noe begrep for, pasienten som person? Hva er totalomsorg verdt som begrep, hvis den ikke er persons-sentrert, skriver Tore Frost med henvisning til den utvikling som har skjedd innen moderne sykepleietenkning.

Dette er annen del av Frosts artikkel. I første del tok han opp begrepene «individ» og «person» og konflikten mellom kristen tro og den moderne individsentrerte humanisme. (Første del stod i Diakonos nr. 18/84).

Av magister Tore Frost

Omsorgsfagenes menneskebilde og verdigrunnlag

Sykepleiens idé-tradisjon har sitt naturlige utspring i middelalderens klostermiljøer, i det Caritas-arbeid som særlig ble utført av nonner og fromme kristne og som ble videreutviklet til en omfattende sosialomsorg innen fransiskanernes mer folkelige legmannsbevegelser.

Sykepleietradisjonen har som sådan vært sterkt personalistisk preget, og det er også innenfor denne tradisjon at begrepet om **totalomsorgen** oppsto. Stort sett kan vi tale om en uavbrutt kontinuitet i sykepleietradisjonen langt inn i vårt eget århundre. Hvor langt varierer nok en del for de enkelte land, men hva angår den norske sykepleiekultur så har vi et tilstrekkelig grunnlag til å kunne påstå at de tradisjonelle verdiholdninger dominerer like inntil 2. verdenskrig. Etter 1945, derimot, følger en fase hvor sykepleien blir sterkt preget av utviklingen innen fagmedisinen, samtidig som innføringen av helseloven i 1948 markerer overgangen til en offentlig autorisering av norske sykepleiere. Denne overgangen bidrar til å integrere omsorgsarbeidet enda sterkere i den medisinske kultur, som nå virker bestemmende på sykepleiens faglige holdninger. Følgen blir at sykepleien etterhvert utvikler holdninger som legger mer vekt på

teknologiske ferdigheter enn humanistiske ferdigheter.

Denne tendensen varer ved ut 50-årene, da en ny endring finner sted innen sykepleiekulturen, og denne gang som en følge av sykepleiens indre behov for å selvstendiggjøre omsorgsarbeidet i forhold til fagmedisinen, samtidig som utviklingen innen humanvitenskapene nå setter sitt preg på de nye sykepleieholdninger. Fra midten av 60-tallet kan vi definitivt tale om at en ny fase innen sykepleiekulturen er innledet. Fra nå av blir det stillet helt nye krav til profesjonelle holdninger og vitenskapelige ferdigheter innen selve omsorgsutøvelsen.

Denne utvikling kan løselig skisseres ved følgende modell:

humanistisk	1945	medisinsk	1965	humanistisk
tradisjonsfasen		teknologifasen		profesjonsfasen

Sykepleietradisjonens fagautoritet

Hvis vi nå går tilbake til perioden forut for 2. verdenskrig og forsøker å danne oss et bilde av de holdninger som representeres av sykepleieledere på denne tid, så spør vi først og fremst etter hvilken **fagautoritet** sykepleiekulturen baserer seg på. Omsorgsarbeiderens faglige identitetsfølelse har sitt utspring i en slik fagautoritet, som også utgjør det nødvendige legitimeringsgrunnlag for alle faglige ferdigheter og kvaliteter.

Det er påfallende hvor ofte sykepleieledere fra denne tiden henviser til Florence Nightingale-skikkelsen, som utgjør bildet av den forbilledlige omsorgsarbeider. Bergljot Larsen og andre fremtredende navn innen norsk sykepleietenkning på denne tid refererer gjerne til Florence Nightingale for å understreke betydningen av at sykepleiere holder et fagidealt levende i yrkesutøvelsen. Ser vi imidlertid nærmere på referansene, så finner vi flere bilder av Florence Nightingale i omløp. Jeg er blitt gjort oppmerksom på dette forhold av en av norsk sykepleies mest fremtredende historiske forskere idag, Kari Martinsen, som i sitt forskningsarbeid har påpekt at Bergljot Larsen

først og fremst refererer til den Florence Nightingale som gir seg tilkjenne gjennom sine «Notes on Nursing» (første gang utgitt i 1859, oversatt til norsk i 1984), og hvor vi møter sykepleieadministratoren Florence Nightingale i hennes kamp for å få bedret utdannelsen av datidens sykepleierledere, de såkalte «matrons». Et annet bilde av Florence Nightingale møter vi hos andre representanter fra norsk førkrigs-sykepleie og som gjerne refe-

Forts. s. 15

Forts. fra foregående s.

rerer til bildet av «The Lady with the Lamp». Her legges det altså mer vekt på den selvoppfrende omsorgsarbeiders forbilledlige kvaliteter.

Personsautoritet

For min egen del vil jeg gjerne si at uansett hva slags bilde av Florence Nightingale som legges til grunn, så møter vi i enhver henseende en persons-autoritet, som sykepleietradisjonen legitimerer seg ved. Det samme forhold gjelder også for diakonissene, som i personen Jesus Kristus ser sin selvfølgelige fagautoritet uttrykt.

I nær sammenheng med sykepleietradisjonens persons-autoritet blir det alltid lagt vekt på livssynsverdienes, som regel kristendommens, betydning for kvalitetene i yrkesutøvelsen. Omsorgskunnskapene som sykepleierne tilegnet seg i utdannelsen og anvendte i praksis ble i all vesentlighet rekruttert fra livssynsmiljøene, kristne såvel som mer verdslige, og det vil si verdiladet kunnskap med klare idealer innebygget i seg. Disse idealene hadde alltid en tilknytning til fagets tilgrunnliggende bilde av den forbilledlige omsorgsarbeider. Fagutdannelsen bar preg av de samme forhold. Sykepleierlæreren avspeilte i sin undervisning de ideelle holdninger for studentene, mens hun utførte omsorgen i praksis. Det var en lærlingutdanning, hvor sykepleierlæreren sto som persons-autoritet for studentene, som tilegnet seg sine yrkesferdigheter gjennom de kvaliteter læreren viste i sin daglige pleie av pasientene. Studietiden hadde likeledes preg av å være en nødvendig modningstid, og det ble ganske tidlig en merkesak for Norsk Sykepleierforbund (som ble stiftet i 1912) å sikre yrket en 3-årig grunnutdanning (som fra 1922 ble lagt til grunn for NSF's interne autorisering av sykepleiere). Det ble pekt på betydningen av at sykepleierne i opplæringstiden fikk anledning til å utvikle et tilstrekkelig erfaringsgrunnlag for de personale

kvaliteter yrkesutøvelsen forutsatte. NSF krevet (allerede fra 1915) eneansvaret for utdannelsen i klar markering av at sykepleiens faglige oppgaver var av humanistisk art.

Så meget til presisering av sykepleietradisjonens verdiholdninger og menneskebilde, som stort sett holdes intakt i fagets selvforståelse inntil 2. verdenskrig. Mellomfasen som derpå følger, tillater jeg meg i denne sammenheng ikke å dvele mer ved, men heller utdype nærmere de endringer som finner sted i sykepleiekulturen i midten av 60-årene.

Profesjonssykepleiens fagautoritet

Den profesjonelle sykepleiekultur definerer sin egenart i løpet av første halvdel av 60-tallet. Spirene til en profesjonalisering av omsorgsarbeidet kan nok tidfestes tidligere, men ser vi på sykepleiekulturen i sin helhet, så er det først fra 1965 av at vi kan si at profesjonsfasen definitivt har satt sitt preg på faget, i det minste internasjonalt.

Utgangspunktet for de holdningsendringer som denne fasen representerer, ligger i utviklingen av begrepet om en egen sykepleievitenskap (Science of Nursing Care). Begrepet innføres i sykepleielitteraturen omkring 1960 i sammenheng med de fagkritiske spørsmål som på denne tid ble reist innenfor ICN (og NSF). De kritiske spørsmål var i første rekke siktet mot den medisinske kulturs tiltagende innflytelse på sykepleietenkningen. I hvilken grad var sykepleien egentlig tjent som fag med et slikt over- og underordningsforhold? Sykepleiens selvforståelse får nå mer og mer preg av å oppfatte etterkrigstidens sykepleiekultur som en avsporing i forhold til sykepleiens århundrelange ide-tradisjon. Det er i denne sammenheng at begrepet om den teknologiske sykepleie festnet seg og som sykepleien holdt et oppgjør med.

Egen sykepleievitenskap Ekspressivt arbeid

Omsorgsarbeidets tradisjonelle

preg av å være et humanistisk fagarbeid utgjør et slags historisk motivasjonsgrunnlag for dette oppgjøret, hvor sykepleien i de følgende år utvikler den nødvendige teori for å sidestille fagmedisin og sykepleie i et medarbeiderforhold, idet sykepleien påpeker de prinsipielle forskjeller som skiller de to fag, særlig hva angår de to yrkenes faglige oppgaver og ansvar. Sykepleien er et ekspressivt arbeid presiseres det nå, og det betyr at omsorgsarbeidet utføres på et annet kunnskapsgrunnlag enn fagmedisin. Det er legens faglige ansvar å diagnostisere en pasient eller klient som er blitt syk eller har pådradd seg en lidelse, og med utgangspunkt i diagnosen gis pasienten en medisinsk behandlin som har som mål å få pasienten frisk i henhold til den sykdom eller lidelse han/hun ble innlagt til behandling for. Sykepleieren deltar i oppfyllelsen av dette mål, men styrt av legen. Men innenfor rammen av dette felles mål: å gjøre pasienten frisk (igjen), har sykepleieren et selvstendig fagansvar overfor pasienten. Det er ikke likegyldig på hvilken måte en pasient blir frisk. Således kan pasienten som en direkte følge av den medisinske behandling pådra seg nye lidelser i form av frykt- og angst-reaksjoner, øket stress, forandringer i pasientens væremåte i en uheldig retning, osv. Her har sykepleieren sitt profesjonelle ansvar for at pasienten blir frisk på en riktig måte. Omsorgens mål er å oppnå indre likevekt, harmoni og redusere enhver spenningstilstand hos pasienten, så langt er det faglig mulig. Innenfor det ekspressive arbeid står sykepleieren hovedansvarlig.

Ny forskningslitteratur

Samtidig med denne faglige selvstendigjøring av sykepleien, publiseres internasjonalt en del forskningslitteratur som ble av stor betydning for sykepleiens faglige legitimering på denne tid. Jeg vil gjerne nevne noen av de viktigste publikasjoner, da disse idag tilhører klassikerne innen den profesjonelle sykepleiekultur.

Forts. neste s.

Forts. fra forrige s.

Det som har gjort disse publikasjonene så viktige, skyldes vel helst at de ble publisert på det for sykepleiekulturen beleilige tidspunkt, dvs. i årene 1964/65.

Den dansk-amerikanske sykepleier Gladys Elaine Sorensen utga i 1964 avhandlingen: «Identification of scientific knowledge basic to a specimen of Nursing Care» (Michigan Columbia University), og som ble av avgjørende betydning for sykepleiens endrede tilknytning til vitenskapskulturen. Hun gjennomførte en undersøkelse av sykepleiens begreper, metoder og teknikker med sikte på å få identifisert det vitenskapelige grunnlag for sykepleiens ekspressive fagarbeid. Hun fant at 2/3 av de begreper som sykepleierne tilegnet seg i utdannelsen og anvendte i praksis var rekruttert fra humanvitenskapene, mens den resterende tredjedel omfattet begreper fra sykdomslæren, dvs. patologi-fagene (fysiologi, kjemi, biologi, etc.). Hun kunne også påvise at de viktigste begreper for sykepleien, dvs. den kunnskap som alle omsorgstiltak ble utviklet på grunnlag av, i sin helhet kunne føres tilbake til humanvitenskapene. Gl. E. Sorensens bok er senere blitt oversatt til norsk under tittelen: «Sykepleie. Vitenskapelig grunnlag og praktisk erfaring» (Univ. forl. 1977), men den utkom vel for sent på norsk til å ha noen nyhetens interesse.

Omtrent samtidig med Sorensen publiserte den engelske sykepleier Abdellah Levine avhandlingen: «Better Patient Care through Nursing Research» (London, 1965), hvor tilsvarende synspunkter ble lagt frem. Levine definerer innledningsvis sykepleien som en humanistisk vitenskap, men som en **anvendt vitenskap** rekrutterer sykepleievitenskapen sine begreper og modeller fra andre basisvitenskaper innen den humanistiske vitenskapskultur og må derfor, for å kunne utvikle seg som vitenskap, teste og utforske hvilke modeller som er

mest fruktbare i sykepleiesituasjoner.

Jeg har valgt disse to sykepleiefaglige publikasjonene som klare eksempler på innføringen av begrepet om en egen sykepleievitenskap. Et begrep som ble godt understøttet av den fremtredende sykepleierautoritet Virginia Henderson, som i sin berømte artikkel «The Nature of Nursing» (trykket i «The American Journal of Nursing», 64, aug. 1964) la grunnlaget for den moderne definisjon av sykepleieprofesjonen.

Forankring i humanvitenskapene

Det er på denne bakgrunn viktig å være oppmerksom på den historisk sett stor betydning som ICN's verdenskonferens i Chicago 1965 fikk for sykepleiekulturen. Tema for konferensen var følgende spørsmål: «Hvilken kunnskap er viktigst for sykepleien?» I løpet av konferensen fastslås betydningen av humanvitenskapene, særlig kommunikasjon-fagene, for sykepleievitenskapen, og på grunnlag av denne nye fagidentitet utarbeider ICN følgende definisjon av den profesjonelle omsorgsarbeider som fra nå av blir gjort gjeldende for alle medlemsland: «Sykepleieren er den fagarbeider som utfører det profesjonelle omsorgsarbeid på sykehus eller i samfunnet, og som baserer sine faglige avgjørelser – i samråd med andre medlemmer av helseteamet eller uavhengig – på vitenskapelige, kliniske og administrative prinsipper» (gjengitt her i delvis parafraisert versjon i min egen oversettelse fra Wld. Hlth. Org. techn. Rep. Ser., 1966, No. 347, s. 13).

Denne definisjon gjelder fortsatt og den er interessant også på grunnlag av hva den ikke nevner: livserfaringene og de personlige kvaliteters betydning for det faglige arbeid er ikke tatt opp i dette profesjonsbegrepet, som til gjengjeld uttrykkelig slår fast betydningen av at omsorgsarbeidet utføres på et vitenskapelig grunnlag. Forankringen i humanvitenskapene bidro også til at det fra sykepleierhold ble hevdet at kontakten med sykepleietradisjo-

nens humanistiske verdigrunnlag påny var gjenopprettet. Disse forhåpningene varte ikke lenge, for det viste seg ganske raskt at de nye verdiholdninger i sykepleien på en langt mer radikal måte har bidradd til å sette sykepleietradisjonen ut av betraktning, enn tilfellet var for teknologifasen (som i forholdsvis liten grad grep endrende inn i sykepleiens livssynsgrunnlag). Best belyses nok dette gjennom en påvisning av på hvilken måte sykepleien, i likhet med alt annet humanistisk fagarbeid, hvor vesentlige holdningsendringer innenfor den moderne humanisme fant sted over relativt kort tid her til lands.

En «ny» humanisme

Den gamle humanisme hadde sitt utspring i livssynsmiljøene, kristne, såvel som humanistiske, og den humanistiske fagkunnskap var derfor alltid livssynskunnskap, slik vi tidligere har påvist også var tilfelle for den tradisjonelle sykepleiekultur. Nøyere presisert betyr dette at de faglige holdninger den gang representerte humanistisk kunnskap med klare idealer innbygget, i form av menneskekunnskap, som innbefattet kunnskap om hvorledes mennesket **burde** være, og samfunnskunnskap, som på tilsvarende måte innbefattet kunnskap om hvorledes samfunnet **burde** være. Sykepleietradisjonenes persons-autoritet reflekterte denne kunnskapssituasjon, som jeg tidligere har påpekt.

Den nye humanisme definerer sin egenart i etterkrigstiden og henger sammen med tilveksten av nye og viktige fagmiljøer innen humanvitenskapene i tiden frem mot 1960, da et helt nytt fakultet måtte opprettes for å samle disse fag i et samfunnsvitenskapelig fakultet. En rekke av disse fag (sosiologi, psykologi, pedagogikk, statsvitenskap, samfunnsfilosofi, osv.) utviklet kunnskap som fikk stor relevans for en rekke praksisfag, deriblant sykepleien. Denne prosessen påvirker sterkt holdningene i samfunnet og

Forts. s. 15

Overganger

Forts. fra s. 6

Diakonos – magasin

Det forelå til møte et referat fra et samrådsmøte med event. samarbeidspartnere om saken, samt et notat av 5.11.84 fra Leif Kjell Askeland. Samarbeidsmøte 9. oktober 1984 gav grunnlag for optimisme med hensyn til «bacing» fra våre viktigste samarbeidspartnere, diakoni-institusjonene og Diakonirådet for etablering av et Diakonos – magasin. Ideen om et bredt anlagt magasin har slått rot.

Sentralstyret drøftet den videre strategien med hensyn til å få etablert et eget magasin i lys av GF-vedtaket 1983 og nåværende realistiske muligheter.

Vedtak:

1. Sentralstyret ønsker å få utredet nærmere muligheten av at DPDF kan stå som utgiver av et magasin, evnt. i samarbeid med et forlag.

2. Det nedsettes en arbeidsgruppe som får i oppdrag å utrede saken nærmere. Leif Kjell Askeland og Gudbjørn Birkeland oppnevnes som medlemmer av gruppen. Arbeidsgruppen skal suppleres med person(er) som har erfaring/tilknytning til forslagsvirksomhet og person(er) som har økonomisk bakgrunn. De to førstnevnte bes om å komme med forslag til kandidater.

3. AU foretar den endelige oppnevning av arbeidsgruppen på sitt møte 28.11.84.

Referater

1. Fordeling av statsstillinger.

2. Møter i stift og lokallag:

- Oslo stift 14/3
- Borg stift 24/3
- Sør-Hålogaland stift 31/3
- Telemark diakonlag 21/8
- Møre stift 1/6
- Stavanger diakonlag 21/8
- Oslo stift
- Borg stift 14/9
- Møre stift 29/9
- Oslo stift 8/10

Stavanger stift 12/10

3. Diakonhjemssykepleierens landsmøte.

Forts. fra s. 8

fører etterhvert til at de tradisjonelle livssynsmiljøer avsvettes og erstattes av de nye humanistiske sentrumsmiljøer innen vitenskapskulturen, med de konsekvenser dette får for humanismens verdiholdninger. Dette lar seg på sin side belyse ut fra hva som har skjedd innen sykepleien.

Konflikt

Sykepleietradisjonens livssynshumanisme står i et konfliktforhold til sykepleieprofesjonens vitenskapelige humanisme. Det er forholdsvis lett å peke på denne konflikten ved å henvise til den nye fagautoritet som ble innført i sykepleieteknikken med sykepleievitenskapen. Den gamle fagautoritet, som var personsbestemt, ligger bak flg. stilinsutlysning fra Gaustad Sykehus ved århundreskiftet. Det ble søkt etter pleiepersonale og sykehusledelsens krav til deres faglige ferdigheter var: «personlige egenskaper, tålmodighet og vennlighet». Den nye fagautoritet forutsetter, som vi har sett, et faglig ferdighetsnivå som ikke lenger er personalt bestemt, men bestemt av – «vitenskapelige, kliniske og administrative prinsipper».

Den nye fagautoritet som ble innført i omsorgsfagene med sykepleievitenskapen, definerer seg som en **saksautoritet**. Saksautoritetens betydning for det profesjonelle omsorgsarbeid viser seg bl.a. i og med innføringen av den såkalte sykepleieplan (som, såvidt jeg har kunnet bringe på det rene, ble innført i norsk sykepleie i begynnelsen av 70-årene). Det ble nå viktig for sykepleien å innhente pasient-data og -informasjon som har betydning for sykepleierens diagnostisering av de enkelte pasienters spesifikke pleiebehov (begrepet **sykepleiediagnose** ble innført i sykepleielitteraturen omkr. 1970 og skulle som begrep

komplettere den medisinske diagnose og sikre det ekspressive arbeid et nødvendig vitenskapelig grunnlag).

Oppgjør med kallsholdninger

Utviklingen innen sykepleievitenskapen og det profesjonelle omsorgsarbeid i løpet av de tyve år som denne fasen innen sykepleiekulturen har lagt bak seg, har vært enorm. Oppgjøret med de gamle kallsholdninger som fant sted samtidig med profesjonaliseringen, var utvilsomt nødvendig, likeledes frigjøringen av yrket fra belastende holdninger som identifiserte omsorg med kvinnearbeid. Lønnskampen som har vært ført, utviklingen av sykepleiefaget på høgskole- og universitetsnivå (fra og med 1985 kan sykepleiere føre sykepleieutdannelsen helt frem til en embedseksamen på lik linje med alle andre hovedfagseksamener), har for sykepleiens vedkommende resultert i et faglig kunnskaps- og ferdighetsnivå som hele samfunnet idag nyter godt av. Profesjonaliseringen av den moderne sykepleie har i betydelig grad redusert svikt og mangler som preget den gamle pleiekultur, hvor sykepleieren som person skulle garantere for de faglige kvaliteter og ferdigheter. Pleieiltak utvikles idag på et profesjonelt grunnlag, dvs. på et grunnlag av holdbare data og sikker informasjon innenfor rammene av en pleieplan. På det samme objektive grunnlag kan de viktigste beslutninger idag treffes på avdelingsplan i en langt annen grad enn det var muligheter for tidligere, da sykepleieren ofte sto alene med sin kunnskap – subjektivt bestemt som denne kunnskap var innenfor det personale kontaktforhold mellom sykepleier og pasient – og derfor som regel måtte treffe de viktigste beslutninger alene.

Truer kvaliteten

Men denne utvikling måtte også føre til at sykepleien mistet kvalite-

Forts. neste s.